

Ευγένιου Ντελακρουά,

Η 28^η Ιουλίου: Η ελευθερία οδηγεί τον λαό

(Παρίσι, 1830)

Ο πρώτος πολιτικός πίνακας της μοντέρνας ζωγραφικής

Αντί εισαγωγής

Σήμερα πολλοί κατηγορούν τους ιστορικούς ότι διέσπασαν το ενιαίο αντικείμενο της ιστορίας και ακόμη ότι η ιστορία έχει κατακερματιστεί σε μερικότερες ιστορίες, οι οποίες δεν μπορούν να εξηγήσουν τη συνολική πορεία της κοινωνίας. Μήπως, λοιπόν, το ερώτημα του Αριστοτέλη πρέπει να τεθεί εκ νέου; Για ποια ενδιαφέρεται η ιστορία, για τα καθ' ἑκάστα ή για τα καθ' ὅλου;

Αυτό το ερώτημα, *sub speciaie semioticae* μπορεί να περιγραφεί ως η μετάβαση από τη *συνταγματική* στην *παραδειγματική σύνταξη της ιστορικής γραφής*. Συνταγματική σύνταξη της ιστορικής γραφής σημαίνει ότι από το γεγονός Α μεταβαίνουμε στο γεγονός Β, σύμφωνα με τη χρονική διαδοχή τους. Από τη Μικρασιατική Εκστρατεία μέχρι την ήττα και το ξερίζωμα των πληθυσμών υπάρχει μια χρονική ακολουθία. Η παραδειγματική σύνταξη συμβαίνει όταν επιλέγουμε τα γεγονότα όχι με βάση τη διαδοχικότητά τους, αλλά με βάση ένα πρόβλημα ή μια υπόθεση.

.....
Στην παραδειγματική σύνταξη οι ενδείξεις υπόκεινται σε μια συνεκδοχική σύλληψη της μεταφοράς. Σ' ένα πυρηνικό γεγονός αντικατοπτρίζονται τα χαρακτηριστικά μιας ολόκληρης κοινωνίας ή μιας εποχής. Αλλάζει έτσι η σημασία του καθ' ἑκάστον. Παύει να είναι μέρος του καθ' ὅλου. Γίνεται μεταφορά του εν σμικρῶ.

Λιάκος, Α., (2007), *Πώς το παρελθόν γίνεται ιστορία;*, Πόλις, Αθήνα, σ. 143/146

Η ανάλυση του πίνακα

Η εικονογραφική μέθοδος ανάλυσης γίνεται σύμφωνα με τη Σχολή του Warburg, και συγκεκριμένα σύμφωνα με το έργο του Πανόφσκυ *Μελέτες εικονολογίας*.

Υπάρχουν τρία επίπεδα ερμηνείας τα οποία αντιστοιχούν στα τρία νοηματικά επίπεδα του έργου:

1. **Προεικονογραφική περιγραφή:** σχετίζεται με τη «φυσική σημασία» και συνίσταται από τα αναγνωρίσιμα αντικείμενα (άνθρωποι, ζώα, κτίρια) και συμβάντα. (γεύματα, τελετές, μάχες)
2. **Εικονογραφική ανάλυση** με την αυστηρή της έννοια που σχετίζεται με τη «συμβατική σημασία» (να αναγνωρίζεις ένα δείπνο ως τον Μυστικό Δείπνο ή μια μάχη ως τη μάχη του Βατερλό)
3. **Εικονολογική ερμηνεία** που σχετίζεται με την «ουσιαστική σημασία», δηλ. (με εκείνες τις βαθύτερες αρχές, οι οποίες αποκαλύπτουν τη βασική στάση ενός έθνους, μιας περιόδου, μιας κοινωνικής τάξης ή κάποιας θρησκευτικής ή φιλοσοφικής πίστης» (Γοτθική αρχιτεκτονική και φιλοσοφικός σχολαστικισμός ή εδώ επαναστάσεις του 19^{ου} αιώνα και ρομαντισμός).

1. Προεικονογραφική περιγραφή

(Το πόσο ακριβής θα είναι η περιγραφή εξαρτάται από τον χρόνο που θέλει να διαθέσει ο εκπαιδευτικός. Καλό είναι πάντως να επισημάνει στους μαθητές ότι η

περιγραφή που έκαναν είναι π.χ. συνοπτική, ακριβής, λεπτομερής κλπ., ανάλογα με την περίπτωση. Επίσης, μπορεί να συνδυαστεί με το μάθημα της γλώσσας).

Ο αστός, με το ψηλό καπέλο του, τη ρεντιγκότα και την καλοδεμένη γραβάτα του, έχει πάρει μια καραμπίνα.

Ο εργάτης με την τραγιάσκα και το ανοιχτό πουκάμισο κρατάει ένα σπαθί. Φοράει μόνο πουκάμισο και ποδιά, χωρίς σακάκι, και το πιστόλι του είναι βαλμένο μέσα στο κόκκινο, άσπρο και μπλε επαναστατικό μαντήλι που είναι τυλιγμένο γύρω από τη μέση του.

Ένα αλητάκι κραδαίνει ένα πιστόλι σε κάθε του χέρι.

Μία γυναίκα ηγείται κρατώντας μια τρίχρωμη σημαία, κλπ.

1.1. Οι ερωτήσεις που προκύπτουν

(Και πάλι εξαρτάται από τους μαθητές και τον εκπαιδευτικό κατά πόσον θέλουν να εντυπώσουν σε ειδικά θέματα που σχετίζονται με τον πίνακα, π.χ. τι είδους όπλα χρησιμοποιούνται, πώς λειτουργούσαν, πότε επινοήθηκαν κλπ.)

Ποια είναι τα βασικά ιστορικά γεγονότα;

Ποια είναι τα πρόσωπα;

Γιατί η σημαιοφόρος είναι γυναίκα; Γιατί είναι μισόγυμνη;

Γιατί ο άνδρας κάτω αριστερά είναι επίσης μισόγυμνος;

Πού βρίσκονται;

Γιατί πολεμάνε;

Ποια ήταν η έκβαση της μάχης;

Τι έγινε ύστερα;

2. Εικονογραφική ανάλυση

2.1. Τα ιστορικά γεγονότα

Ο **Κάρολος Ι΄** ήταν αδελφός του Λουδοβίκου 16^{ου} και του Λουδοβίκου 18^{ου}. Ήταν εξαιρετικά αντιδημοφιλής εξ αιτίας των απολυταρχικών του αντιλήψεων, της ελαφρότητας των ηθών του και των εξωφρενικών δαπανών του. Στην επανάσταση του 1789 μετανάστευσε στο Τορίνο και προετοίμασε την αντεπανάσταση σε συνεννόηση με τις ξένες αυλές. Διορίστηκε αναπληρωτής του βασιλιά το 1814, με την παλινόρθωση των Βουρβόνων, όταν ο αδελφός του Λουδοβίκος ΙΗ΄ έγινε βασιλιάς.

Ο Κάρολος ο Ι΄ πήρε το θρόνο το 1824 και θέλησε να κυβερνήσει ως απόλυτος μονάρχης παραβλέποντας το γεγονός ότι οι νικηφόρες συμμαχικές δυνάμεις είχαν επαναφέρει του Βουρβόνους στο γαλλικό θρόνο, με την εισήγηση να χαρίσουν στο λαό τους μια βουλή και μια χάρτα, ένα είδος συντάγματος. Ο Κάρολος ο Ι΄ ωστόσο θεώρησε την νεοεκλεγείσα βουλή του 1830 υπερβολικά φιλελεύθερη και αποφάσισε να εγκαταλείψει την χάρτα και να κυβερνήσει με βασιλικά διατάγματα.

Η εξέγερση του Παρισιού πυροδοτήθηκε από τέσσερα βασιλικά διατάγματα που δημοσιεύτηκαν στις 26 Ιουλίου και:

- ανήγγειλαν την επιβολή λογοκρισίας στον τύπο,
- καταργούσαν τα πολιτικά δικαιώματα που είχαν διατυπωθεί στη χάρτα
- επέβαλαν τη διάλυση της βουλής και
- επέβαλαν την εφαρμογή ενός νέου εκλογικού συστήματος που θα εξασφάλιζε στο βασιλιά μια υπάκουη, φιλοβασιλική εθνοσυνέλευση.

Η χρονική στιγμή φαινόταν ευνοϊκή: η νέα βουλή δεν είχε ακόμη συνέλθει και όλοι όσοι θα μπορούσαν να ασκήσουν κάποια επιρροή βρίσκονταν μακριά από την πρωτεύουσα για τους καλοκαιρινούς μήνες. Εξάλλου και ο ίδιος ο βασιλιάς Κάρολος περνούσε τους καλοκαιρινούς μήνες μακριά από το Παρίσι, στο παλάτι του Σαιντ Κλου.

Τα πράγματα δεν έγιναν ωστόσο όπως τα φαντάστηκε ο βασιλιάς. Τα νέα αναγγέλθηκαν το μεσημέρι της 28^{ης} Ιουλίου, λίγο πριν το γεύμα. Η 28^η Ιουλίου ήταν μια ζεστή μέρα. Ήταν ήδη 35 βαθμοί υπό σκιάν προ του γεύματος, ανήγγειλε ένας από τους βασιλικούς θαλαμηπόλους. Μάχες διεξάγονταν στην πρωτεύουσα από την προηγούμενη μέρα. Οι κάτοικοι του Παρισιού και τα βασιλικά στρατεύματα βρίσκονταν αντιμέτωποι. Οδοφράγματα είχαν στηθεί. Πυροβολισμοί είχαν ανταλλαχτεί. Άνθρωποι είχαν σκοτωθεί.

Περίπου 7 με 8 χιλιάδες μαχητικοί Παριζιάνοι έδωσαν μάχη στα οδοφράγματα εκείνη την ημέρα, ανάμεσά τους γυναίκες και παιδιά. Αυτό το νούμερο δε φαίνεται και μεγάλο σε αναλογία με τους οκτακόσιες χιλιάδες κατοίκους του Παρισιού. Αλλά οι στασιαστές μπορούσαν να υπολογίζουν στη συμπάθεια και την ενεργή υποστήριξη όλου σχεδόν του Παρισινού πληθυσμού.

Οι Παριζιάνοι αντέδρασαν με ταχύτητα και βία ενώ οι στρατηγοί του βασιλιά ήταν ανέτοιμοι. Μόνο 12 χιλιάδες στρατιώτες περίπου μπόρεσαν να καλέσουν στα όπλα και πολλοί από αυτούς αρνήθηκαν να πυροβολήσουν ενάντια στους πολίτες.

Ολόκληρες μονάδες λιποτάκτησαν και ο διοικητής τους δεν μπόρεσε να καταστείλει την εξέγερση.

Την Τρίτη μέρα οι επαναστάτες είχαν καταλάβει όλα τα στρατηγικώς σημαντικά σημεία του Παρισιού, ακόμη και το ανάκτορο του Κεραμεικού. Τα στρατεύματα αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν το Παρίσι και ο βασιλιάς συνθηκολόγησε. Δεν μπορούσε να περιμένει βοήθεια από κανέναν άλλο Ευρωπαίο μονάρχη. Ο Κάρολος ο Γ' αναγκάστηκε να παραιτηθεί και το θρόνο ανέλαβε ο εξάδελφός του Λουδοβίκος Φίλιππος, Δούκας της Ορλεάνης.

Η Ιουλιανή επανάσταση έφερε αλλαγές στη Γαλλία. Δεν υπήρχαν πλέον βασιλείς «ελέω θεού». Ο νέος μονάρχης έπρεπε να ορκιστεί την υπακοή του στο σύνταγμα και αποκλήθηκε «**Πολίτης βασιλεύς**».

Οι τρεις μέρες της 27^{ης}, 28^{ης} και 29^{ης} Ιουλίου έμειναν στην ιστορία ως οι τρεις ένδοξες, *les trois glorieuses*

2.2. Τα πρόσωπα του πίνακα

2.2.1. Ο αστός

Μολονότι ο Ντελακρουά ήταν κάτοικος Παρισιού κατά τη διάρκεια της Ιουλιανής επανάστασης, σύμφωνα με μάρτυρες, δε συμμετείχε σε αυτήν. Ωστόσο, σύμφωνα με τους περισσότερους ιστορικούς, είναι τα δικά του μάτια που κοιτάζουν κάτω από το μοντέρνο μεταξωτό ημίψηλο καπέλο του αστού στα οδοφράγματα. Ο τριανταδύαχρονος ζωγράφος απεικονίζει τον εαυτό του όπως τον περιγράφει ο συγγραφέας Θεόφιλος Γκωτιέ: «η χλωμή επιδερμίδα, τα άφθονα μαύρα μαλλιά, τα μάτια με την έκφραση αιλουροειδούς, που στεφανώνονται από παχιά φρύδια ελαφρά ανασηκωμένα... μια φυσιογνωμία παράξενης και εξωτικής ομορφιάς, άγριας και ανησυχαστικής. Θα μπορούσε κανείς να τον πάρει για Ινδιάνο μαχαραγιά...». Συχνά έχει ειπωθεί ότι έμοιαζε με πρίγκιπα. Και ήταν μάλλον πρίγκιπας. Ο αληθινός πατέρας του ήταν μάλλον ο πρίγκιπας Ταλλεϋράνδος, ο εραστής της μητέρας του. Επίσημα, βέβαια, ήταν ο γιος του Ντελακρουά, ενός αξιωματικού της αυτοκρατορικής διοίκησης, και είχε ανατραφεί σε αστικό περιβάλλον.

Ο Αλέξανδρος Δουμάς ο πρεσβύτερος (1802-1870) παρατήρησε ότι ο καλλιτέχνης αρχικά δεν ήταν καθόλου ενθουσιώδης σχετικά με την εξέγερση και ότι είδε το πράγμα με μεγαλύτερη συμπάθεια όταν είδε την τρίχρωμη σημαία να κυματίζει από τους πύργους της Παναγίας των Παρισίων. Για αυτή τη σημαία είχε σκοτωθεί ένας από τους μεγαλύτερους αδελφούς του στη μάχη του Φρίντλαντ υπό τον Ναπολέοντα. Ο άλλος μεγάλος αδελφός του είχε υπηρετήσει ως στρατηγός στους Ναπολεόντειους πολέμους. Με την παλινόρθωση των Βουρβόνων είχε αποσηματιστεί και συνταξιοδοτηθεί παίρνοντας το μισό του μισθού του. Όπως πολλοί από τους στρατιώτες του Ναπολέοντα θρηνούσε για τις παλιές ένδοξες μέρες του παρελθόντος.

2.2.2. Ο εργάτης

Αυτός ο επαναστάτης δεν είναι βέβαια αστός αλλά εργάτης – ίσως ένας από τους έξι χιλιάδες τυπογράφους που ξαφνικά βρέθηκαν στους δρόμους το πρωί της 27^{ης} Ιουλίου, αφού οι εφημερίδες δεν επιτρέπονταν πια να τυπωθούν. Όταν τα βασιλικά στρατεύματα προσπάθησαν να διώξουν το πλήθος που είχε μαζευτεί στο κέντρο της πόλης εκείνο το ίδιο απόγευμα, ήταν οι θυμωμένοι τυπογράφοι, όπως λέγεται, που έριξαν τις πρώτες πέτρες.

Το κλείσιμο των τυπογραφείων ήταν η πρώτη συνέπεια του βασιλικού διατάγματος που αναφερόταν στην ελευθερία του τύπου. Οι εφημερίδες «ανεξαρτήτως περιεχομένου» έπρεπε να υποβληθούν προς λογοκρισία οκτώ μέρες πριν την έκδοσή τους. Είχαν εκληφθεί από το Υπουργείο ως «όργανα αταξίας και εξέγερσης». Σε περίπτωση κυκλοφορίας χωρίς άδεια θα κατάσχονταν και οι τυπογραφικές μηχανές θα καταστρέφονταν. Παρόλα αυτά ένας αριθμός από φυλλάδια έγινε κατορθωτό να εμφανιστεί εκείνη την ημέρα. Φλογερές διαμαρτυρίες για τη φίμωση του τύπου τυπώθηκαν κρυφά και τοιχοκολλήθηκαν ή διαβάστηκαν δυνατά δημόσια. Αυτό ξεσήκωσε τα πάθη και δημιούργησε το κλίμα μέσα στο οποίο οι τυπογράφοι οπλίστηκαν με κυβόλιθους από το λιθόστρωτο δρόμο ενώ οι στρατιώτες, χωρίς εντολή ή προειδοποίηση, άνοιξαν πυρ ενάντια στο πλήθος.

2.2.3. Το χαμίνι

Στην Ιουλιανή επανάσταση μια νέα γενιά, γεμάτη από ρομαντικό ενθουσιασμό, έτρεξε να πολεμήσει και να πεθάνει. Από τους 1800 στασιαστές που έπεσαν, η πλειοψηφία ήταν νέοι ή ακόμη και παιδιά, σαν το αλητάκι που εικονίζεται στον πίνακα του Ντελακρουά. Ο ρομαντικός συγγραφέας Βίκτωρ Ουγκώ (που επίσης έμεινε σπίτι στις 28 Ιουλίου γιατί γεννούσε η γυναίκα του) απότισε φόρο τιμής σε αυτά τα παιδιά στο έργο του *Οι άθλιοι* το 1862. Ο Γαβριάς είναι το χαμίνι των Παρισινών υπονόμων που αγαπάει το χιούμορ και την αναρχία και που, όταν τυχαία βρίσκεται στη λάθος πλευρά των οδοφραγμάτων, αντιμετωπίζει τα όπλα που τον πυροβολούν με ένα σατιρικό τραγούδι στα χείλη. Πεθαίνει σαν ήρωας. Ίσως ο Βίκτωρ Ουγκώ εμπνεύστηκε από τον πίνακα του Ντελακρουά, που με την έντονη ατμόσφαιρα και την πολιτική φόρτιση θεωρείται ένα αριστούργημα του Γαλλικού ρομαντισμού.

2.2.4. Η ελευθερία

Η γεροδεμένη γυναίκα που κυματίζει τη σημαία είναι επίσης ένα υπόλειμμα της Επανάστασης. Οι πατριώτες με την κλασική μόρφωση υιοθέτησαν την προσωποποίηση της Ελευθερίας από τους αρχαίους Ρωμαίους και τη χρησιμοποίησαν για να διακοσμήσουν νομίσματα και επιστολόχαρτα. Το 1789 αγάλματα της

ελευθερίας ανεγέρθησαν παντού (ας θυμηθούμε ότι στο τέλος του 19^{ου} αιώνα η Γαλλία χάρισε στις ΗΠΑ το άγαλμα της ελευθερίας).

Ο κόκκινος σκούφος στο κεφάλι της ελευθερίας όμως θα πρέπει να είχε σοκάρει τους περισσότερους από εκείνους που είδαν τον πίνακα. Πρόκειται για τον φρυγικό πύλο, που στη ρωμαϊκή εποχή φορούσαν οι απελεύθεροι δούλοι, ήταν λοιπόν το σύμβολο της ελευθερίας. Το 1792 χρησίμευε σαν αναγνωριστικό σημείο των επαναστατών πολιτοφυλάκων που ανήκαν στους Γιακωβίνους, οι οποίοι είχαν εγκαθιδρύσει το καθεστώς του τρόμου κατά τη διάρκεια της 1^{ης} Παρισινής Κομμούνας. Από τότε ο σκούφος συμβόλιζε συγχρόνως τη δημοκρατία και τον αιμοδιψή τρόπο. Τα δύο αυτά έμοιαζαν να συνδέονται αδιαχώριστα: το ένα δεν μπορούσε να υπάρξει χωρίς το άλλο.

Αυτή η στάση υιοθετήθηκε από τους πολιτικούς, τους τραπεζίτες και τους δημοσιογράφους όταν οι άλλοι πολεμούσαν στα οδοφράγματα. Για αυτούς ο ασφαλέστερος τρόπος για να τελειώσει ο εμφύλιος πόλεμος ήταν να κρατήσουν τη μοναρχία, αλλά να αλλάξουν το μονάρχη. Προς απογοήτευση των δημοκρατικών και της νέας γενιάς των στασιαστών, η δική τους λύση επικράτησε εκείνη την ημέρα. Αντί για ελευθερία, μεταρρυθμίσεις και πρόοδο, υπήρξε τάξη, εξουσία και σταθερότητα.

2.2.5. Οι νεκροί

Ένας από τους νεκρούς στρατιώτες στο πρώτο επίπεδο στον πίνακα του Ντελακρουά έχει χάσει εκτός από τη ζωή του τα παπούτσια του, τις κάλτσες του και τα παντελόνια του. Η εξέγερση έφερε στους δρόμους όχι μόνο εργάτες και αστούς αλλά και οργανωμένες συμμορίες από ζητιάνους και εγκληματίες του Παρισινού υποκόσμου οι οποίοι εμφανίστηκαν με την πρώτη ανταλλαγή πυρών. Οι επωμίδες στο στρατιωτικό σακάκι του άλλου νεκρού ίσως μας λέει ότι πρόκειται για κάποιον στρατιώτη που συντάχθηκε με τους επαναστάτες.

2.3. Τα αντικείμενα

2.3.1. Τα οδοφράγματα

Ο πίνακας παρουσιάζει μια σκηνή μάχης όπως αυτή διεξάγεται σε ένα Παρισινό οδόφραγμα. Υπήρχαν πάρα πολλά οδοφράγματα στο Παρίσι στις 28 Ιουλίου του 1830. Η βάση τους αποτελούνταν από βαρέλια γεμάτα χώμα. Πάνω τους ήταν στοιβαγμένα δέντρα, τραπέζια και ντουλάπια από τα κοντινά σπίτια, κάποιες άμαξες που ενδεχομένως περνούσαν από κει. Ανάμεσά τους είχαν στρώματα για να απορροφούν τις σφαίρες. Όλα αυτά ενώνονταν μεταξύ τους με μαδέρια και υπήρχε και ένας σωρός από κυβόλιθους από το καλντερίμι που τους πετούσαν, όπως ακριβώς βλέπουμε να κάνουν κάποιοι στον πίνακα.

Ο Heinrich Heine θαύμασε την ταχύτητα με την οποία στήνονταν τα οδοφράγματα. Η Γαλλική πρωτεύουσα είχε μια παράδοση στο να φτιάχνει οδοφράγματα. Οι πολιτοφύλακες είχαν ήδη κλείσει τους δρόμους το 1588 και το 1648 πολεμώντας ενάντια στα βασιλικά στρατεύματα. Και στις δύο περιπτώσεις, και οι δύο ηγεμόνες, πρώτα ο Ερρίκος ο τρίτος και ύστερα ο νεαρός Λουδοβίκος δέκατος τέταρτος είχαν αναγκαστεί να εγκαταλείψουν την πόλη. Ο Λουδοβίκος ποτέ δε συγχώρησε τους ατίθασους Παριζιάνους και αργότερα μετακόμισε στις Βερσαλλίες.

Το οδόφραγμα του Ντελακρουά, ωστόσο, δε βρίσκεται σε ένα στενό δρόμο σε ένα παλιό μέρος της πόλης, αλλά σε μια ευρύχωρη πλατεία (πιθανόν την πλατεία του Αγίου Αντωνίου που σήμερα λέγεται πλατεία της Βαστίλλης) όπου κάποτε πρόβαλλαν οι βασιλικές φυλακές και όπου ακόμη υψώνεται η Ιουλιανή κολώνα. Το

1830 η πλατεία ήταν μια αλάνα γεμάτη μπάζα. Στο βάθος φαίνεται να προελαύνουν τα βασιλικά στρατεύματα. Οι καμπάνες του συναγερμού δεν έπαψαν να χτυπάνε και αναφέρεται ότι ακουγόταν η Μασσαλιώτιδα, ο απαγορευμένος ύμνος της επανάστασης. Τα πλήθη επευφημούσαν και έκλαιγαν όταν κατά τις τρεις η ώρα το απόγευμα είδαν για πρώτη φορά από το 1815 την παλιά σημαία, την τρίχρωμη, να ανεμίζει από τους πύργους της Παναγίας των Παρισίων.

2.3.2. Τα όπλα

Όπλα υπήρχαν σε αφθονία στο Παρίσι του 1830. Μόλις τρία χρόνια νωρίτερα, ύστερα από κάποιες πιστολιές που είχαν πέσει στη διάρκεια μιας παρέλασης μπροστά από το βασιλιά, η κυβέρνηση είχε αποφασίσει να διαλύσει την παραδοσιακή πολιτοφυλακή. Κατά τρόπο ακατανόητο ωστόσο δεν μπόρεσε να αποσύρει και τα όπλα που κατείχαν οι πολιτοφύλακες. Οι εργάτες – οι οποίοι εξαιρούνταν από την πολιτοφυλακή επειδή δεν είχαν τη δυνατότητα να εξοπλιστούν – λεηλάτησαν τα στρατόπεδα και εξοπλίστηκαν με караμπίνες, ρεβόλβερ και σπαθιά που έκλεψαν από το μουσείο του ιστορικού οπλισμού. Όποιος δεν είχε τίποτε περίμενε στα οδοφράγματα να σκοτωθεί κάποιος σύντροφος και τότε έπαιρνε το όπλο του.

2.3.3. Το λιθόστρωτο

Όταν το Σεπτέμβριο του 1830 ο Ludwig Boerne, φίλος του H.H., έφθασε στο Παρίσι, ένωσε την ανάγκη να βγάλει τις μπότες του γιατί «κανείς μόνο ξυπόλητος θα όφειλε να πατήσει αυτούς τους ιερούς κυβόλιθους». Ήξερε τι ρόλο είχαν παίξει αυτές οι σκληρές πέτρες στην Ιουλιανή επανάσταση. Μπορούσαν γρήγορα να αφαιρεθούν και είτε να χρησιμοποιηθούν στα οδοφράγματα ή να εκτοξευτούν από τα παράθυρα στα κεφάλια των στρατιωτών του βασιλιά. Οι μελλοντικές κυβερνήσεις πήραν το μάθημά τους και γρήγορα αντικατέστησαν αυτές τις επικίνδυνες πέτρες με αμμοχάλικο και άσφαλτο. Επίσης, γκρέμισαν τα κτίρια στο ιστορικό κέντρο της πόλης ώστε να καταστραφούν οι καμπυλωτοί δρόμοι που πρόσφεραν ιδανικές συνθήκες για οδοφράγματα και δεν επέτρεπαν στο βασιλικό ιππικό να επιτεθεί έφιππο. Οδοφράγματα ωστόσο συνέχισαν να χτίζονται στο Παρίσι – το 1848, το 1872 και ακόμη και το 1968...

2.3.4. Η τρίχρωμη

Μπλε, άσπρο και κόκκινο: η μεγάλη σημαία στο κέντρο του πίνακα κυματίζει πάνω από τα κεφάλια όλων, των πολεμιστών, των πληγωμένων και των νεκρών. Φτιαγμένη από τρία κομμάτια ύφασμα που ενώθηκαν πρόχειρα μεταξύ τους κυματίζει προς το βάθος. Τα τρία χρώματα επαναλαμβάνονται και στα ρούχα των πληγωμένων που κοιτάζουν προς τη θεά Ελευθερία. Σύμφωνα με μάρτυρες, το απόγευμα της 28^{ης} Ιουλίου σημαίες εμφανίστηκαν σε όλο το Παρίσι.

Η τρίχρωμη είχε δημιουργηθεί στην επανάσταση του 1789 όταν οι πολιτοφύλακες του Παρισιού άρχισαν να φορούν κονκάρδες με τα δύο χρώματα της πόλης, κόκκινο και μπλε. Ο Λουδοβίκος 16^{ος} αναγκάστηκε να τις δεχτεί, αλλά πρόσθεσε και το βασιλικό λευκό πριν τις υιοθετήσει και ο ίδιος. Τα επαναστατικά στρατεύματα επέβαλαν την τρίχρωμη σαν την Γαλλική εθνική σημαία και ο Ναπολέοντας την κράτησε. Το 1815 οι Βουρβόνοι την απαγόρευαν και την αντικατέστησαν με τη δική τους λευκή σημαία. Το 1830 η τρίχρωμη συνοδευόταν από ανάμεικτα και μερικές φορές αντικρουόμενα συναισθήματα. Για τη νέα γενιά και τους δημοκρατικούς η παλιά σημαία σήμαινε την κυριαρχία του λαού και τη νίκη της ελευθερίας πάνω στην τυραννία. Για την πλειονότητα του λαού προκαλούσε απλώς ένα πατριωτικό αίσθημα νοσταλγίας, μνήμες της μεγάλης εποχής της Γαλλικής ιστορίας, όταν η τρίχρωμη υπό

τον Ναπολέοντα είχε πάει την ελευθερία, τον πολιτισμό και τη δόξα της Γαλλίας σε όλη την Ευρώπη.

2.4. Σχόλια στα ιστορικά γεγονότα

Οι Παριζιάνοι οδηγήθηκαν στα οδοφράγματα κυρίως υπερασπίζοντας την ελευθερία του τύπου και την εκλεγμένη βουλή τους. Το γεγονός ότι πολλοί εργάτες θα ενώνονταν μαζί τους, ήταν για τους αστούς ανέλπιστο και απροσδόκητο. Γιατί να πολεμήσει κάποιος για έναν τύπο που δεν ήταν ικανός να διαβάσει; Ή να πολεμήσει για μια βουλή στην οποία δεν αντιπροσωπευόταν και στην οποία τις εκλογές δεν επιτρεπόταν να λάβει μέρος αφού δεν ήταν κάτοχος γης; Πριν από το 1830 κανένα πολιτικό κόμμα δεν είχε ασχοληθεί με τα δικαιώματα της εργατικής τάξης. Οι εργάτες ήταν απομονωμένοι καθώς απεργίες, συλλογικές συμβάσεις και συγκεντρώσεις περισσότερων από 20 ατόμων απαγορεύονταν εκ του νόμου. Οικονομικά επίσης οι εργάτες δεν βρίσκονταν σε ευχάριστη θέση. Από τα 224000 νοικοκυριά τα 136000 ορίζονταν επισήμως ως άπορα. Υπήρχε αύξηση της ανεργίας και τα μεροκάματα είχαν πέσει τα τελευταία πέντε χρόνια κατά 22%, ενώ οι τιμές είχαν ανεβεί 66%. Η φτώχεια και η πείνα είναι πάντα εύφορο έδαφος για να αναπτυχθεί η εξέγερση και όταν έπεσαν οι πρώτες πιστολιές οι περισσότεροι εργάτες αντιλήφθηκαν αμέσως γιατί γινόταν η επανάσταση. Οι παλιές μνήμες του 1789 ξαναφούντωναν και η ελευθερία διακυβευόταν για μια ακόμη φορά: «Κάτω οι τύραννοι»!

Το προλεταριάτο γρήγορα έγινε η πλειοψηφία σε εκείνη τη μάχη. Ο συγγραφέας και μάρτυρας των γεγονότων Στάνταλ έγραψε: « Στις 28 Ιουλίου υπήρχε ένας μόνο καλοντυμένος άνδρας για κάθε εκατό ανθρώπους χωρίς κάλτσες ή σακάκι». Το γεγονός ότι οι εργάτες θέλησαν να υπακούσουν στις εντολές των αστών στα οδοφράγματα ήταν κάτι που προκάλεσε σχόλια. Οι ίδιοι οι αστοί έμειναν έκπληκτοι από το ότι οι εργάτες δεν έπιναν σχεδόν καθόλου αλκοόλ και φρόντιζαν τόσο να σεβαστούν την περιουσία των άλλων. Ελάχιστες στιγμές υπήρξαν από λεηλασίες και εμπρησμούς στην Ιουλιανή επανάσταση.

Στο τέλος της επανάστασης ο όχλος διαλύθηκε στα περίχωρα με την ίδια πειθαρχία με την οποία είχε πολεμήσει. Η συντροφικότητα ανάμεσα στους εργάτες και τους αστούς που ο Ντελακρουά απεικονίζει στα οδοφράγματα γρήγορα εξανεμίστηκε. Η εξέγερση ευεργέτησε μόνο τους κτηματίες αστούς. Εκτός από μετάλλια και δόξα, οι εργάτες δεν είχαν άλλο κέρδος. Η τιμή του ψωμιού συνέχισε να πετάει στα ύψη, η ανεργία αυξήθηκε, και τέσσερα χρόνια αργότερα η κυβέρνηση του «Πολίτη-βασιλιά» άνοιξε πυρ ενάντια σε απεργούς εργάτες.

2.5 Τι έγινε μετά την Ιουλιανή επανάσταση;

Ο Λουδοβίκος Φίλιππος ήταν γιός του δούκα της Ορλεάνης Φιλίππου, ο οποίος καρατομήθηκε κατά τη Γαλλική Επανάσταση. Μετά τον αποκεφαλισμό του πατέρα του ακολούθησε όλη την οικογένεια του στην εξορία για 22 ολόκληρα χρόνια (1793 - 1815) μέχρι την ανατροπή του Ναπολέοντα. Επισκέφθηκε την Σκανδιναβία και στην συνέχεια για 4 ολόκληρα χρόνια τις Ηνωμένες Πολιτείες, όπου διδάχθηκε πολλά από τις Αμερικάνικες μεθόδους διακυβέρνησης. Έγινε βασιλιάς το 1830 μετά την Ιουλιανή επανάσταση που ανέτρεψε τον Κάρολο Ι΄. Απλός βασιλιάς και προσιτός στον λαό απέφευγε τις μεθόδους μεγαλειωδών εμφανίσεων των προγενεστέρων του. Στηρίχτηκε στην μεσαία τάξη και έγινε αγαπητός στον λαό. Σταδιακά όμως πιεζόμενος από τους φεουδάρχες, άλλαξε πολιτική εγκαταλείποντας την μεσαία τάξη στην οποία στηριζόταν. Έτσι η οικονομική κρίση του 1847 οδήγησε σε επαναστατικό

κίνημα εναντίον του τον επόμενο μόλις χρόνο, χρονιά που σηματοδοτήθηκε από επαναστατικά κινήματα σε όλη την Ευρώπη ενάντια στα βασιλικά καθεστώτα. Στις 24 Φεβρουαρίου 1848, ο ξαφνιασμένος από την επανάσταση Λουδοβίκος παραιτήθηκε υπέρ του νεότερου εγγονού του (ο γιος και διάδοχός του, Φερδινάνδος, είχε σκοτωθεί νωρίτερα σε δυστύχημα). Σε μεγάλη πλέον ηλικία εγκαταστάθηκε στο Λονδίνο όπου και πέθανε δύο χρόνια αργότερα.

2.6. Η ιστορία του πίνακα ως αντικείμενο

Η νέα κυβέρνηση επιδόθηκε στο έργο του να καθαρίσει την επανάσταση από την απειλητική της εικόνα και να τη δοξάσει με τελετές και νέο διάκοσμο. Μετάλλια χορηγήθηκαν στους «γενναίους μαχητές των οδοφραγμάτων» και διενεργήθηκαν έρανοι για τα ορφανά και τις χήρες των στασιαστών. Αναγέρθηκε εσπευσμένα μία κολώνα εις μνήμην των νεκρών, που τα αποκαλυπτήριά της έγιναν με πομπώδη τρόπο. Το 1840, για να εορτασθούν τα δέκα χρόνια της Ιουλιανής επανάστασης εκτελέστηκε η «Πένθιμη και θριαμβική συμφωνία» που παραγγέλθηκε ειδικά για την περίπτωση στον Έκτορα Μπερλιόζ. Η τέχνη βοήθησε επίσης στην αφομοίωση των αιματηρών γεγονότων του πρόσφατου παρελθόντος: πάνω από σαράντα απεικονίσεις των «τριών ένδοξων ημερών» γέμισαν το Παρισινό Σαλόν του 1831, μεταξύ αυτών και ο πίνακας του Ντελακρουά. Ο πίνακας αγοράστηκε από τον βασιλιά για τρεις χιλιάδες φράγκα και ο ζωγράφος κέρδισε μια επίσημη τιμητική διάκριση.

Η τρίχρωμη παρέμεινε ως η εθνική σημαία, αλλά ο πίνακας πάνω στον οποίο εδώ κυματίζει ποτέ δε θα έβρισκε το δρόμο του για την αίθουσα του θρόνου για την οποία αγοράστηκε. Αντίθετα εξαφανίστηκε σε ένα μουντό διάδρομο του παλατιού και λίγο αργότερα αποσύρθηκε στις αποθήκες. Ξαναεμφανίστηκε σύντομα κατά τη διάρκεια της επανάστασης του 1848 και εκτέθηκε μόνιμα το 1855. Από το 1874 βρίσκεται στο Λούβρο. Πριν από την εισαγωγή του ευρώ οι δύο κύριες φιγούρες – η ελευθερία κρατώντας ένα τουφέκι και το χαμίνι με το πιστόλι – στόλιζαν το χαρτονόμισμα των 100 φράγκων της Πέμπτης Γαλλικής Δημοκρατίας.

3. Εικονολογική ερμηνεία

Η γενιά του Ντελακρουά και ο ρομαντισμός

Μετά την ήττα του Ναπολέοντα δίπλα στους παλιούς βετεράνους θρηνούσε μια ολόκληρη νεότερη γενιά, στην οποία ανήκε και ο Ντελακρουά – μια γενιά μεταξύ 20 και 30 χρονών – «που είχε γεννηθεί μεταξύ δύο πολέμων και είχε πάει σχολείο υπό τον ήχο των τυμπάνων», όπως τους περιέγραψε ο ποιητής Αλφρέντ ντε Μυσέ (1810-1857). Ήταν τα ανικανοποίητα *παιδιά του αιώνα*. Είχαν περάσει την παιδική τους ηλικία ακούγοντας και ονειρευόμενα ηρωικά κατορθώματα και μεγαλεία, και τώρα ένιωθαν απατημένα: κάτω από τους Βουρβόνους έκαναν κουμάντο οι τραπεζίτες και οι μεγαλοαστοί.

Στα χρόνια πριν από την επανάσταση του Ιουλίου αυτή η εξαπατημένη νέα γενιά είχε προσπαθήσει να δώσει τις μάχες, που δεν μπορούσε να βρει στην πραγματικότητα, στην αρένα της διανοήσης και της καλλιτεχνίας. Έψαχναν καταφύγιο από τη μουντή πραγματικότητα σε μακρινά εξωτικά μέρη ή σε ένα άγριο ηρωικό παρελθόν. Έγιναν έτσι μέρος του ρομαντικού κινήματος που από τις αρχές του αιώνα προκαλούσε τους κανόνες, τις αξίες και τις παραδόσεις της τέχνης. «Όλη η δύναμη στη φαντασία» διατυμπάνιζαν οι νέοι ρομαντικοί. Χλεύαζαν και προκαλούσαν τους «στενόμυαλους» εχθρούς τους, και μερικές φορές τους πολεμούσαν: στις 25 Ιανουαρίου του 1830 έδωσαν την πρώτη μεγάλη μάχη – στο θέατρο. Στην πρεμιέρα του Ερνάνη, ενός ρομαντικού δράματος του Βίκτωρος Ουγκώ (1802 – 1885) ξεσπάθωσαν με μπουγιές

και γροθιές ενάντια στους υπέρμαχους της Κλασσικής σχολής. Οι ζωγράφοι πήραν κι αυτοί μέρος στη μάχη του θεάτρου. Η προτίμησή τους για άγριες, εξωτικές και δραματικές σκηνές διαποτισμένες με ρομαντικό πάθος είχε φανεί ήδη από το Σαλόν του 1827. Οι πίνακες που εξέθεσε τότε ο Ντελακρουά ήταν *Ο θάνατος του Σαρδανάπαλου* και *Η Ελλάδα κλαίγοντας στα ερείπια του Μεσολογγίου*.

Οι ρομαντικοί καλλιτέχνες απαιτούσαν ελευθερία: ελευθερία στην τέχνη, στην καθημερινότητα και, βέβαια, στην πολιτική. Στις 28 Ιουλίου του 1830 όμως μόνο λίγοι από αυτούς ήταν στα οδοφράγματα. Οι υπόλοιποι – για πολλούς και ποικίλους λόγους – έμειναν σπίτι. Ακόμη και οι φιλελεύθεροι δημοσιογράφοι έγραψαν τις γεμάτες πάθος εκκλήσεις τους για αντίσταση κατά του δεσποτισμού του κράτους πίσω από την ασφάλεια του γραφείου τους. Δεν ήταν άνθρωποι της δράσης.

Ο ίδιος ο Ντελακρουά διατήρησε τις καλές του σχέσεις με το παλάτι και δεν έπαψε να παίρνει παραγγελίες για να διακοσμήσει διάφορους χώρους του παλατιού. Επίσης, από το 1832 που επισκέφθηκε το Μαρόκο δεν έπαψε να ζωγραφίζει πολλούς πίνακες με θέμα την Ανατολή υπηρετώντας τον Οριενταλισμό.

Βιβλιογραφία

Burke, Peter, (2003), *Αυτοψία – Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Μεταίχμιο, Αθήνα

Μπράουν, Ντέιβιντ Μπλέινυ, (2004), *Ρομαντισμός*, Εκδόσεις Καστανιώτη, Αθήνα
Οργανισμός Ευρωπαϊκών Εκδόσεων Ε.Ε., *Οι μεγάλοι όλων των εποχών – Ντελακρουά*, χ.χ.

Rose-Mari and Reiner Hagen, (2002), *What Great Paintings Say*, Taschen, Cologne.

Δικτυακοί τόποι

http://en.wikipedia.org/wiki/Phrygian_cap#_note-2 (για τον φρυγικό πύλο, στα Αγγλικά)

http://en.wikipedia.org/wiki/Eug%C3%A8ne_Delacroix (για τον Ντελακρουά και το έργο του, στα Αγγλικά)

Συμπληρωματικά κείμενα

Επαναστάτης στη ζωγραφική, συντηρητικός στην πολιτική

«Αυτή η ελευθερία που κερδήθηκε τόσο ακριβά δεν είναι πραγματική ελευθερία. Αληθινή ελευθερία είναι να κυκλοφορείς ειρηνικά, να μπορείς να σκέπτεσαι, να γευματίζεις τη σωστή ώρα κι ένα σωρό άλλα προνόμια που η πολιτική εξέγερση δε σέβεται διόλου. Παρακαλώ συγχωρήστε αυτές της αντιδραστικές σκέψεις μου...» Έτσι έγραφε ο Ντελακρουά στη Γεωργία Σάνδη, αμέσως μετά την επανάσταση του 1848. Μ' όλο που είναι νεωτεριστής στην τέχνη, οι πολιτικές του ιδέες χαρακτηρίζονται από απίστευτο συντηρητισμό.

Οργανισμός Ευρωπαϊκών Εκδόσεων Ε.Ε., *Οι μεγάλοι όλων των εποχών – Ντελακρουά*, χ.χ., σ. 19

Δεν υπήρχε πια βασιλιάς της Γαλλίας, υπήρχε βασιλιάς των Γάλλων

Της 25 του Ιούλη 1830, οι ασυλλόγιστες διαταγές του Πολινιακ ενάντια της συνταγματικές ελευθερίες προκαλέσανε αγανάκτηση στο Παρίσι. «Ακόμα μια

κυβέρνηση, είτε ο Σατωμπριάν, που πέφτει από τα ψηλά καμπαναριά της Παναγίας». Της 27 στηθήκανε οδοφράγματα. Ο Γκυστάβ Πλανς, που ήρθε να δει της Ουγκό, πρότεινε στη Ντιντίνα να της προσφέρει παγωτό στην Πλας-Ρουαγιάλ. Είχε δικό του μόνιπο, αλλά συναντήσανε τόσες συγκεντρώσεις και φαντάρους ώστε ο Πλανς φοβήθηκε για τη μικρή και την ξαναγύρισε σπίτι της. Της 28 η θερμοκρασία έφτασε της 32 βαθμούς σε σκιά. Τα Ηλύσια Πεδία, που σε ειρηνικούς καιρούς μοιάζανε με λιβάδι εγκαταλειμμένο της περιβολάρηδες, σκεπάστηκαν τώρα από το πλήθος. Η μακρινή συνοικία των Ουγκό ήταν απομονωμένη και δίχως ειδήσεις. Μερικά βόλια σφυρίζανε στον κήπο. Την περασμένη νύχτα η Αδέλα έφερε στον κόσμο μια δεύτερη Αδέλα παχουλή και φουσκομάγουλη. Μακριά, ακουγότανε το κανονίδι. Της 29 μια τρίχρωμη σημαία στήθηκε στον Κεραμεικό. Τι γινότανε; Η Δημοκρατία; Ο Λα Φαγιέτ, που θα μπορούσε να προεδρεύσει, φοβότανε τόσο της ευθύνες όσο αγαπούσε τη δημοτικότητα. Κι απόθεσε τη δημοκρατική σημαία στα χέρια του Δούκα της Ορλεάνης. Δεν υπήρχε πια βασιλιάς της Γαλλίας, υπήρχε βασιλιάς των Γάλλων. Συχνά, η λεπτομέρεια υπερκαλύπτει την ουσία.

Μωρούα, Αντρέ, (1956), *Ολύμπιος ή Η ζωή του Βικτόρ Ουγκό*, Εκδόσεις Δαίδαλος, Αθήνα, σ. 235

Το φαινόμενο του 1814 μετά τον Ναπολέοντα αναπαράγεται στα 1830 μετά τον Κάρολο 10^ο.

Το 1830 είναι μια επανάσταση που σταμάτησε στη μέση. Μισή πρόοδος και οιονεί δίκαιο. Η λογική όμως αγνοεί το περίπου όπως ο ήλιος αγνοεί το κερί. Ποιος σταματά τις επαναστάσεις στα μισά του δρόμου; Η μπουρζουαζία. Γιατί; Γιατί η μπουρζουαζία είναι το συμφέρον που έφτασε στην ικανοποίηση. Χτες ήταν η όρεξη, σήμερα η χόρταση, αύριο ο κορεσμός.

Το φαινόμενο του 1814 μετά τον Ναπολέοντα αναπαράγεται στα 1830 μετά τον Κάρολο 10^ο. Θέλησαν, εσφαλμένα, να θεωρήσουν την μπουρζουαζία τάξη. Η μπουρζουαζία είναι απλά και μόνο το ικανοποιημένο τμήμα του λαού. Μπουρζουάς είναι ο άνθρωπος που έχει τώρα τον καιρό να καθίσει. Η καρέκλα δεν είναι κάστα. Όταν όμως θελήσεις να καθίσεις από πολύ νωρίς, μπορείς να βάλεις φραγμό στην ίδια την πορεία του ανθρώπινου γένους. Αυτό το λάθος διέπραξε πολλές φορές η μπουρζουαζία. Δε γίνεσαι τάξη επειδή διέπραξες ένα σφάλμα. Ο εγωισμός δεν αποτελεί υποδιαίρεση του κοινωνικού συνόλου.

Εξάλλου – πρέπει να είμαστε δίκαιοι ακόμη και απέναντι στον εγωισμό – η κατάσταση προς την οποία έτεινε, μετά το τράνταγμα του 1830, το τμήμα εκείνο του έθνους που ονομάζεται μπουρζουαζία δεν ήταν η αδράνεια, που συγκροτείται από αδιαφορία και οκνηρία και εμπεριέχει και λίγη ντροπή. Δεν είναι ο ύπνος, που προϋποθέτει μια στιγμιαία λησμοσύνη προσιτή στα όνειρα. Ήταν το «Αλτ».

Το «Αλτ» είναι μια λέξη με ιδιόμορφο και σχεδόν αντιφατικό διπλό νόημα: στρατός σε πορεία, δηλαδή κίνηση, και στάση, δηλαδή ανάπαυση. «Αλτ» σημαίνει αναλαβαίνω δυνάμεις. Είναι η ένοπλη και άγρυπνη ανάπαυση. Είναι το τετελεσμένο γεγονός που βάζει σκοπιές και έχει το νου του. Το «Αλτ» προϋποθέτει χτεσινές και αυριανές μάχες. Είναι το μεταξύ του 1830 και του 1848. Αυτό που λέμε εδώ μάχη μπορεί επίσης να ειπωθεί και πρόοδος.

Χρειαζόταν λοιπόν στην μπουρζουαζία, όπως και στους πολιτικούς, ένας άνθρωπος που να εκφράζει τη λέξη αυτή: «Αλτ». Ένας Ναι μεν – αλλά Δε. Μια σύνθετη ατομικότητα που να σημαίνει επανάσταση και μαζί σταθερότητα, που να εδραιώνει το παρόν δείχνοντας με εμφανή τρόπο ότι το παρελθόν δεν είναι ασυμβίβαστο με το μέλλον.

Ο άνθρωπος αυτός υπήρχε . Ονομαζόταν Λουδοβίκος-Φίλιππος της Ορλεάνης. Οι 221 έκαναν τον Λουδοβίκο-Φίλιππο βασιλιά. Ο Λαφαγιέτ επιφορτίστηκε τη στέψη. Αποκάλεσε την ανάρρηση αυτή *καλλίστη των δημοκρατιών*. Το δημαρχείο του Παρισιού αντικατέστησε τη μητρόπολη της Ρεμς. Η αντικατάσταση ενός πλήρους θρόνου από ένα μισό θρόνο, αυτό ήταν το «έργο του 1830».

Όταν οι επιτήδαιοι τέλειωσαν τη δουλειά τους, τότε φάνηκε η πελώρια διαστροφή της λύσης που είχαν δώσει. Όλο αυτό είχε γίνει εκτός του δικαίου της απόλυτης μοναρχίας. Το δίκαιο αυτό κραύγασε: Διαμαρτύρομαι! Κι έπειτα, πράγμα επίφοβο, ξαναγύρισε στη σκιά.

Ουγκώ, Βίκτωρ, (1988), *Οι άθλιοι*, Καστανιώτης, Αθήνα, τόμος 4, σ. 1132-1133

Μόνο οι κολοσσιαίες αυτές πόλεις μπορούν να παρουσιάσουν τέτοια θεάματα. Μόνο οι πελώριοι αυτοί χώροι μπορούν να εμπεριέχουν ταυτόχρονα τον εμφύλιο πόλεμο και την αλλόκοτη τούτη ησυχία.

Δυο χρόνια τώρα το Παρίσι είχε δει, όπως είπαμε, αρκετούς ξεσηκωμούς. Τίποτα δεν είχε την αλλόκοτη γαλήνη που έχει η όψη του Παρισιού στη διάρκεια μιας εξέγερσης, έξω απ' τις συνοικίες που βρίσκονται σε ανταρσία. Το Παρίσι συνηθίζει γρήγορα σε όλα – ε, πάλι ταραχές, δεν είναι τίποτα – και το Παρίσι έχει τόσες σκοτούρες που δε χολοσκά για φιλοπράματα. Μόνο οι κολοσσιαίες αυτές πόλεις μπορούν να παρουσιάσουν τέτοια θεάματα. Μόνο οι πελώριοι αυτοί χώροι μπορούν να εμπεριέχουν ταυτόχρονα τον εμφύλιο πόλεμο και την αλλόκοτη τούτη ησυχία. Συνήθως, όταν αρχίζει η εξέγερση, όταν ακούγεται το τύμπανο, η σάλπιγγα, ο συναγεμμός, ο μαγαζάτορας περιορίζεται να πει: «Φαίνεται πως γίνονται φασαρίες στην οδό Σαιν-Μαρτέν». Ή: «Στο προάστιο Σαιντ-Αντουάν». Συχνά προσθέτει αδιάφορα: «Η κάπου εκεί κοντά». Πιο ύστερα, όταν ακούγεται ο σπαραχτικός θόρυβος της μάχης και τα πυρά, ο μαγαζάτορας λέει: «Βρε, για κοίτα, άναψε για τα καλά! Σαν το χαλάζι πέφτουν οι σφαίρες!».

Λίγο μετά, αν η εξέγερση απλώνεται και πλησιάζει, κλείνει βιαστικά το μαγαζί του και βάζει γρήγορα τη στολή του, δηλαδή ασφαρίζει σε σίγουρο μέρος την πραμάτεια του και διακινδυνεύει το άτομό του.

Σ' ένα σταυροδρόμι, σε μια διάβαση, σ' ένα αδιέξοδο πέφτει τουφεκίδι.

Οδοφράγματα παίρνονται, χάνονται και ξαναπαίρνονται. Το αίμα κυλά, ριπές γαζώνουν τις πόρτες και τα παράθυρα των σπιτιών, σφαίρες σκοτώνουν τους ανθρώπους πάνω στο κρεβάτι τους, κουφάρια γεμίζουν το δρόμο. Λίγα στενά πιο πέρα ακούγεται ο ήχος απ' τις μπίλιες του μπιλιάρδου στα καφενεία.

Δυο βήματα πιο πέρα απ' αυτούς τους αιματοβαμμένους δρόμους, περίεργοι συζητούν και γελούν. Τα θέατρα λειτουργούν και παίζουν επιθεωρήσεις. Αμάξια περνούν με κόσμο που κατεβαίνει να δειπνήσει στην πόλη. Καμιά φορά και στην ίδια συνοικία που γίνεται μάχη. Στα 1831 κάποιο γερό τουφεκίδι σταμάτησε, για να περάσει ένας γάμος.

Ουγκώ, Βίκτωρ, (1988), *Οι άθλιοι*, Καστανιώτης, Αθήνα, τόμος 4, σ. 1143-1144

- Έχεις άδικο να βρίζεις τους επαναστάτες, κυρά. Δώστε-μου-ό,τι-παλιό-έχετε. Τούτο δω το πιστόλι θα δουλέψει προς το συμφέρον σου. Για να 'χεις στο καλάθι σου πιο πολλά πράγματα που να τρώγονται.

- Οι δουλειές δεν πάνε καλά. Στους σκουπιδοτενεκέδες πια δε βρίσκουμε τίποτα. Τα τρώνε όλα.

- Υπάρχουνε και πιο φτωχοί από μας, κυρα-Βαργκουλέμ.

- Α, ναι, απάντησε η παλιατζού με αξιοπρέπεια, αυτό να λέγεται, εγώ έχω μια κάποια κατάσταση.

Ακολούθησε μια παύση κι ύστερα η παλιατζού, ενδίδοντας στη βαθιά εκείνη ανάγκη του ανθρώπου να τα βγάλει όλα στη φόρα, πρόσθεσε:

- Το πρωί, όταν γυρνώ, ξεσκονίζω την καλάθα. Κάνω το ξεσκαρτάρισμα. Η κάμαρα μου γεμίζει σωρούς διάφορους. Βάζω τ' αποφόρια σ' ένα καλάθι, τα πανικά στο ντουλάπι μου, τα μάλλινα στον κομό μου, τα παλιόχαρτα στη γωνιά του παραθυριού, ό,τι τρώγεται στο τσουκάλι μου, τα γυαλιά στο πανί μου, τα τσόκαρα πίσω απ' την πόρτα και τα κόκαλα κάτω απ' το κρεβάτι μου.

Ο Γαβριάς είχε σταθεί πιο πέρα και τις άκουγε:

- Ρε μπαμπόγριες, τους λέει ξαφνικά, τι σας έπιασε και το ρίξατε στην πολιτική;

Η ομοβροντία του απάντησε, συναποτελούμενη από τέσσερα σκουξίματα:

-Νάτη πάλι η αλαναρία!

-Μα τι κρατάει στο κουλάδι του; Πιστόλι!

-Είδες εκεί, το μυξιάρικο!

-Άμα δε ρίξει την κυβέρνηση, δεν μπορεί, βλέπεις!

Ο Γαβριάς, ακατάδεχτος, περιορίστηκε για αντίποινα να τους κάνει μια κοροϊδευτική χειρονομία κουνώντας την παλάμη του με τον αντίχειρα στη μύτη του.

Η παλιατζού αγρίεψε:

-Ου να χαθείς, ξυπόλυτο τάγμα!

Εκείνη που άκουγε στο όνομα κυρα-Παταγκόν χτύπησε τα χέρια της σκανδαλισμένη:

-Θα 'χουμε μεγάλα πράματα, να μου το θυμάστε. Το τζόβενο που κάθεται στο δίπλα, αυτόνε με το μούσι, ντε, τον έβλεπα να περνά κάθε πρωί με μια κοπελιά αγκαζέ, μια με ροζ σκουφάκι. Σήμερα τον είδα να βγαίνει αγκαζέ μ' ένα τουφέκι. Η κυρά-Μπασέ έλεγε πως την περασμένη βδομάδα έγινε επανάσταση στο... στο... που έχει τα καλά βοδινά; Στο Ποντουάζ. Τούτο δω το μπασμένο δεν το βλέπετε με την πιστόλα του; Το Στελεστέν λένε πως το 'χουνε γεμίσει κανόνια. Τι θέλετε να κάνει η κυβέρνηση μ' όλα τούτα τα παιδαρέλια που όλο και καινούρια σκαρφίζονται για να ταλαιπωρούν τον κοσμάκη; Μόλις πήγαμε να ησυχάσουμε λιγάκι ύστερ' απ' όλα τα πάθη του Χριστού που τραβήξαμε. Κι εκείνη η κακομοίρα η βασίλισσα που την είδα να περνά μες στην άμαξα! Άσε που όλ' αυτά θα ακριβύνουν τον ταμπάκο. Οι παλιάνθρωποι! Σίγουρα στην κρεμάλα θα καταλήξεις, κατσαπλιά!

- Μη ρουφάς τη μύτη σου, Καπνικαρέα μου, είπε ο Γαβριάς. Σκούπισε το το ακρωτήριο σου.

Και συνέχισε το δρόμο του.

Μόλις βρέθηκε στην οδό Παβέ, του ξανάρθε στο νου η παλιατζού και άρχισε τούτο το μονόλογο:

- Έχεις άδικο να βρίζεις τους επαναστάτες, κυρά. Δώστε-μου-ό,τι-παλιό-έχετε. Τούτο δω το πιστόλι θα δουλέψει προς το συμφέρον σου. Για να 'χεις στο καλάθι σου πιο πολλά πράγματα που να τρώγονται.

Άκουσε ξαφνικά θόρυβο πίσω του· ήταν η θυρωρίνα η Παταγκόν που τον είχε πάρει από πίσω και που του 'δειχνε από μακριά τη γροθιά της φωνάζοντας:

- Παλιομπάσταρδε!

- Α, είπε ο Γαβριάς, για το αν είμαι μπάσταρδος ή όχι, αδιαφορώ παντελώς!

Λίγο μετά περνούσε έξω από το μέγαρο Λαμουανιόν. Εκεί έμπηξε την εξής κραυγή:

- Εις πορείαν προς μάχην!

Κι ύστερα τον έπιασε μια κρίση μελαγχολίας, Κοίταξε το πιστόλι του με ύφος επιτιμητικό που προσπαθούσε να το κάνει πιο τρυφερό.

-Εγώ πάω μπρος, του είπε, εσύ όμως δεν παίρνεις μπρος.

Ένα σκυλί μπορεί να αποσπάσει την προσοχή από ένα λύκο. Περνούσε ένα σκυλάκι πετσί και κόκαλο. Ο Γαβριάς το λυπήθηκε.

-Ε, σκυλαράκο μου, είπε. Μοιάζεις σαν να κατάπιες βαρέλι και να σου φαίνονται τα σιδερένια στεφάνια του.

Πήρε μετά το δρόμο για το Σαιν-Ζερβέ.

Ουγκώ, Βίκτωρ, (1988), *Οι άθλιοι*, Καστανιώτης, Αθήνα, τόμος 4, σ. 1153-1154

Ήταν όλοι τους σχεδόν αρματωμένοι.

Στο μεταξύ ο Γαβριάς, στην αγορά του Σαιν-Ζαν, που το αστυνομικό της τμήμα είχε ήδη αφοπλιστεί, βρήκε μια ομάδα που την οδηγούσαν ο Ανζολορά, ο Κουρφεράκ, ο Κομπεφέρ και ο Φεϊγύ κι έσμιξε μαζί της. Ήταν όλοι τους σχεδόν αρματωμένοι. Στην ομάδα είχαν προστεθεί κι ο Μπαορέλ μαζί με τον Ζακ Προυβέρ. Ο Ανζολορά είχε ένα κυνηγετικό δίκαννο, ο Κομπεφέρ ένα τουφέκι εθνοφύλακα με αριθμό λεγεώνας πάνω, και στην τσέπη του δυο πιστόλια που φαίνονταν μέσα απ' την ξεκούμπωτη ρεντίγκοτα του, ο Ζαν Προυβέρ ένα παλιό μουσκέτο του ιππικού, ο Μπαορέλ μια καραμπίνα, ο Κουρφεράκ ανέμιζε ένα μπαστούνι που κατέληγε σε ξίφος στην άκρη. Και ο Φεϊγύ, με γυμνό σπαθί στο χέρι, βάδιζε κραυγάζοντας: «Ζήτω η Πολωνία!» Έρχονταν απ' την αποβάθρα Μορλάν, χωρίς λαιμοδέτες, χωρίς καπέλα, λαχανιασμένοι, μούσκεμα απ' τη βροχή, και με την αστραπή στα μάτια. Ο Γαβριάς τους πλησίασε με αταραξία.

-Πού πάμε;

-Έλα, του είπε ο Κουρφεράκ.

Πίσω απ' τον Φεϊγύ, βάδιζε ή μάλλον χοροπηδούσε, ο Μπαορέλ, σαν το ψάρι στο νερό της εξέγερσης. Φορούσε ένα γιλέκο κρεμεζί και πετούσε συνθήματα εμπρηστικά. Το χρώμα του γιλέκου του αναστάτωσε έναν περαστικό που φώναζε θορυβημένος:

-Να τοι οι κόκκινοι!

-Κόκκινοι και ξεκόκκινοι! Απάντησε ο Μπαορέλ. Αστέ, είσαι πανικόβλητος. Όσο για μένα, δεν τρέμω καθόλου μπροστά στην παπαρούνα και δε σκιάζομαι καθόλου τα κόκκινα μανιταράκια. Αστέ, πιστεψέμε, ας αφήσουμε το φόβο του κόκκινου στα κερασφόρα.

Ουγκώ, Βίκτωρ, (1988), *Οι άθλιοι*, Καστανιώτης, Αθήνα, τόμος 4, σ. 1157-1158

Η επιτυχία της Επανάστασης του 1830 απαιτούσε την εξιδανίκευση του «λαού», ο οποίος υποτίθεται ότι την έκανε.

Οι απεικονίσεις πάλι των μαζών στη Γαλλία άλλαξαν κατά ένα αξιοσημείωτο τρόπο μετά την επανάσταση του 1830. Πριν από αυτή την εποχή, εμφανίζονταν γενικότερα μεμονωμένα πρόσωπα μέσα στις ομάδες – όπως στην Αγγλία του Hogarth – αλήτες, ζητιάνοι ή μπεκρήδες με εκφράσεις που έφταναν μέχρι το γκροτέσκο. Μετά την Επανάσταση, από την άλλη πλευρά, άρχισαν να απεικονίζονται ολοένα και πιο καθαροί, καλοντυμένοι και ιδεαλιστές, όπως στην εικόνα του Delacroix, *Η Ελευθερία οδηγεί το λαό*. Είναι δύσκολο να πιστέψει κανείς πως μια τόσο μεγάλη μεταβολή στις κοινωνικές στάσεις συνέβη τόσο γρήγορα. Είναι πιο πιθανό πως αυτό που άλλαξε ήταν οι τρέχουσες ιδέες σχετικά με αυτό που είναι γνωστό σήμερα ως «πολιτικά ορθό». Η επιτυχία της Επανάστασης του 1830 απαιτούσε την εξιδανίκευση του «λαού», ο οποίος υποτίθεται ότι την έκανε.

Burke, Peter, (2003), *Αυτοψία – Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Μεταίχμιο, Αθήνα, σ. 145

Το θέμα ήταν ότι για μερικούς σύγχρονους θεατές η εικόνα ανακαλούσε τη δημοκρατία που εγκαθιδρύθηκε το 1792, μετά την εκτέλεση του βασιλιά ΙΣΤ΄, και γι’ αυτό δημιουργούσε αμηχανία στα μοναρχικά καθεστώτα.

...Επίσης, η σύγχρονη μοίρα του πίνακα ζωγραφικής του Delacroix, *Η Ελευθερία οδηγεί το λαό*, για παράδειγμα, αποτέλεσε ένα είδος θερμομέτρου, που μετρούσε την πολιτική θερμοκρασία. Το 1831 ο πίνακας αγοράστηκε από την κυβέρνηση, το 1833 τον έκρυσαν σε ένα υπόγειο, το 1849 έκανε μια σύντομη επανεμφάνιση, για να εξοριστεί και πάλι αφότου ο Λουδοβίκος Ναπολέων βρισκόταν σταθερά στην εξουσία. Το θέμα ήταν ότι για μερικούς σύγχρονους θεατές η εικόνα ανακαλούσε τη δημοκρατία που εγκαθιδρύθηκε το 1792, μετά την εκτέλεση του βασιλιά ΙΣΤ΄, και γι’ αυτό δημιουργούσε αμηχανία στα μοναρχικά καθεστώτα. Η καταδίκη του Daumier και των συγκαταλεγμένων του το 1832 σε έξι μήνες φυλάκιση, επειδή έφτιαξαν μια καρικατούρα του βασιλιά Λουδοβίκου Φίλιππου, δια φωτίζει, επίσης, την ηθική και πολιτική στάση της εποχής, όπως και η δίκη του Flaubert για την έκδοση του έργου του *Μαντάμ Μποβαρύ* (1857).

Burke, Peter, (2003), *Αυτοψία – Οι χρήσεις των εικόνων ως ιστορικών μαρτυριών*, Μεταίχμιο, Αθήνα, σ. 230